

Flickan med guldbërlocken

Foss socken i Munkedals kommun i Bohuslän

Illustration Anders Andersson.

Norr om Munkedals samhälle, mellan gamla och nya E6, låg en forntida gravhög på krönet av ett högt berg som var på väg att malas ner till grus och makadam. Innan berget skulle sprängas bort måste graven enligt Kulturmiljölagen undersökas av arkeologer.

Det var hösten 2020 som vi arkeologer med stor varsamhet undersökte gravhögen. Graven var känd sedan mitten av 70-talet då den upptäcktes i samband med en fornminnesinventering för den ekonomiska kartan. Den beskrevs då som skadad, och var cirka tolv meter i diameter. I mitten av högen fanns två gropar och en större stenhäll.

Efter att det översta lagret, som mest bestod av gräs och rötter, grävts bort visade det sig gravhögen var cirka 14x10 meter stor med ganska mycket sten i ytan. Troligen har den ursprungliga formen varit mer rundad, men en sandtäckt i gravens södra sida hade förändrat dess form.

Graven som låg högt upp på ett bergskrön har säkerligen varit ett respektingivande blickfång, särskilt om man föreställer sig att den närmare två meter långa stenhällen som låg i gravens mitt en gång har stått upprätt. Förutom denna stenhäll fanns det även en rad med mindre stenar som till stor del markerade gravens yttre gräns, en så kallad kantkedja som är en vanlig konstruktionsdetalj i gravar.

Här pågår arbetet med att ta bort de översta jord- och stenlagren, lägg märke till den avlånga stenhällen som ligger på tvärs i högen. Foto: Arkeologerna.

Efter att lager efter lager av jord och sten hade grävts bort fotograferades högen både från marken och ovanifrån men hjälp av drönare. Alla detaljer och alla fynd mättes in med GPS. Det ska erkännas att vi i detta skede inte hade särskilt högt ställda förväntningar. Gravhögen var delvis förstörd, jordlagret mellan stenarna var sandigt. Chanserna att finna bevarade rester från begravning och därtill hörande ritualer var långt ifrån optimala. Av erfarenhet visste vi att det inte alls är ovanligt att förhistoriska gravar är mer eller mindre fyndtomma. I jorden mellan stenarna hittade vi i alla fall lite keramik och spridda benrester, gott så tänkte vi. I likhet med andra liknade gravar har man i samband med de ritualer som utförts spritt ut några keramikskärvor och en handfull brända ben från kremeringsbålet. Men, som det skulle visa sig, dolde jordmassorna konstruktioner och fynd som skulle komma att göra just denna gravhög unik.

På bilderna syns de båda stenhällarna. I bilden till höger kan man även ana gravgropen mellan de två överliggande stenhällarna. Foto: Arkeologerna.

Jag nämnde tidigare den avlånga stenhällen som låg på tvärs över gravhögen. När vi grävde runt och framför allt söder om stenhällen så ändrade jorden efterhand karaktär, den blev vad vi arkeologer brukar kalla fet, det vill säga mörk och lite smörig i konsistensen. Även den stenighet som funnits i de övre lagerna avtog istället framträdde formen efter en stor grop med distinkta nedgrävningskanter. Så, en viss förhoppning fanns ändå kvar där vi slet med att avlägsna lager efter lager av jord och sten. När vi hittade en del av en kam av horn och intill denna en bronsfibula (en slags säkerhetsnål som används för att hålla uppe en klänning eller särk) höjdes pulsen en hel del. Ytterligare en stenhäll kom nu i dagen i den sydöstra delen av vad vi nu uppfattade som en cirka två meter lång grop.

Fibula, den ena av paret som hittades intill guldbërlocken, lägg märke till de kvarvarande textilresterna. Foto: Markus Andersson.

Sent en eftermiddag när solens strålar lyste snett ner i gropen var det dags att med hjälp av grävmaskinens gripklo lyfta bort de båda stenhällarna. Under den södra hällen hittade vi ytterligare två fina bronsfibulor och mellan dem en otroligt vacker guldberlock. Att guld är en ädel metall märks inte minst på att den var helt opåverkad av tidens tand, lika guldglänsande som den måste varit då den hängde runt halsen på den person som hade burit den och som fått den med sig i graven. Fynd av tänder och ben, i detta fall obrända, fanns intill smyckena. Att benen var obrända innebar att den individ som hade gravlagts här inte hade kremerats. Det hela var mycket märkligt, att det i samma grav fanns obrända benrester efter en gravlagd individ tillsammans med kremerade människorben.

Guldberlocken ur olika vinklar. Foto Anders Nyström.

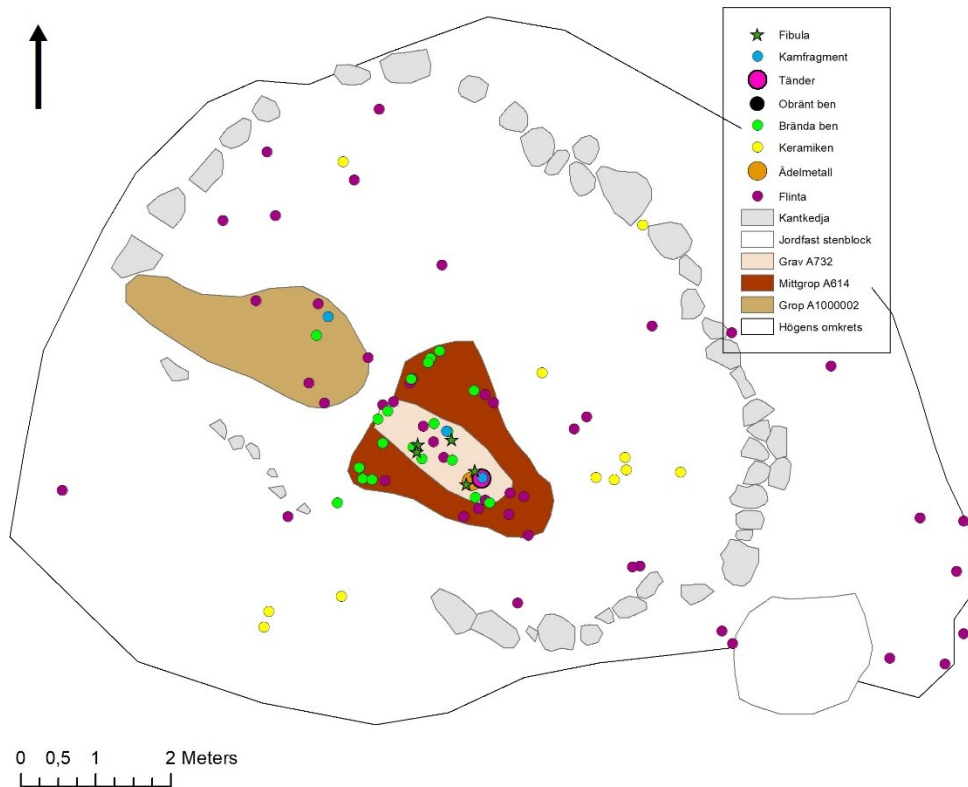
Hur gick det till?

Mot bakgrund av dokumentationen från fältarbetet och resultatet från ett omfattande analysarbete framträder ett tänkbart scenario.

Smyckena visade, tillsammans med analysen av ben och tänder, att det rörde sig om en mycket ung kvinna. Hon avled någon gång runt vår tidräknings början eller strax därefter. Förmodade anförvanter och sörjande valde ut gravplatsen. Den var väl vald på en av områdets högsta höjd med vidsträckt utsikt över berg och dalgångar, längst i väst bör man ha skymtat Gullmarsfjorden där den delar upp sig i två fjordar. Frågan är om det på platsen redan fanns en sedan tidigare uppbyggd hög. Vi hittade som bekant även kremerade ben i gravhögen. Den osteologiska analysen visar att även dessa tillhört en ung individ. De brända benen fick en i det närmaste samtida datering med den gravlagda flickan, någon gång runt Kristi födelse. Teoretiskt finns här alltså en möjlighet att det rör sig om en samtida händelse, där nedläggelsen av brända ben varit en del av de ritualerna som utfördes i samband med jordfästelsen.

Anläggandet av graven inleddes med att man grävde en grop i marken. Den var så pass stor att flera kunde delta i arbetet. I gropen grävdes ännu en grop som var avpassad efter den avlidnas storlek. I den lades den unga kvinnan med huvudet i sydöst. Tillsammans och med stor ansträngning släpades och bars ett stort och tungt stenblock fram och lades över kroppens övre del. Kanske ville man härmed förhindra gravplundrare från att stjäla smyckena. Vid något tillfälle spreds de kremerade benfragmenten ut i gropen, kanske skedde detta samtidigt som den fylldes igen med sten och jord. Keramikkrärlarna som innehöll de brända benen och andra kärl som eventuellt innehöll mat och dryck ställdes på ytan mellan stenarna. Slutligen, som en milsvid synlig markör, ställdes en två meter hög stenhäll upp på högkant mitt i högen.

Detta är ett alternativ bland flera. Ett annat scenario är att det på platsen redan fanns en gravhög som var lämplig att utnyttja, då slapp man allt arbete och det var kanske bråttom. Ett sådant förfarande skulle förklara varför de brända benen var så pass spridda både på ytan och i de olika jordlagerna och att delar av högen vid den arkeologiska undersökningen uppfattades som skadad. I samband med jordfästelsen av den unga kvinnan skulle man i detta fall, medvetet eller omedvetet, ha ödelagt en tidigare anlagd så kallad brandgrav.

Vem var det som begravdes här på krönet för snart 2000 år sedan?

Analyserna visar att det var cirka två tusen år sedan som de ovan redovisade händelserna inträffade. Smyckena låter oss ana att den begravda var en kvinna och enligt den osteologiska analysen var hon mycket ung när hon avled. Vid begravningen var hon klädd i en klänning av ull som vid skuldrorna var uppfäst med två fibulor. Hängande runt halsen hade hon en guldglänsande berlock. Till dessa dräktattiraljer har hon fått med ytterligare två fibulor. Dessa var placerade på var sidan om höften. Intill vardera fibulan fanns även resterna efter vackert ornerade kammar. Placeringen av föremålen vid sidan om kroppen kan förstås som att de kan ha varit samlade i någon form av behållare, kanske en skinnpåse som i sin tur varit fäst vid ett bälte eller liknade.

Fotot visar de fibulor som låg vid vardera sidan av kroppen tillsammans med ornerade kamfragment. Foto: Markus Andersson.

I Bohuslän är det ovanligt att påträffa skelettgravar vilket vanligen ansetts bero på dåliga bevaringsförhållanden. När det gäller graven i Munkedal pekar både nedgrävningens form och djup tillsammans med fynden av obrända ben och tänder mot att det rör sig om en skelettgrav. Då denna typ av grav verkar vara något av ett undantag så blir man nyfiken på vad som hänt. Var hon uppväxt i området eller var hon en främling i trakten? Här gav isotopanalysen av tänderna svar. Den visade att hon inte växt upp på västkusten utan härstammade från de inre delarna av Västergötland, troligen från området mellan Halle och Hunneberg. Varför begravdes hon då här vid den bohuslänska kusten? Den frågan är inte lika lätt att besvara. Här kan vi bara ställa upp några tänkbara hypoteser. Kanske var hon en tillfällig gäst på genomresa, alternativt så var hon invandrad hit till Bohusläns kustband, kanske i samband med giftermål. Vi vet att hon var väldigt ung när hon avled, kanske blev hon sjuk, drabbades av någon olycka eller så blev hon rent av dräpt. Frågorna är många och få kan besvaras med säkerhet.

Vad kan fynden då berätta om vem hon var? En guldblock är ett unikt och mycket dyrbart föremål. Det är lätt att haka på föreställningen att det sätt man begravs på och det man får med sig i graven speglar individen i det levande livet. Om det är på det sättet så vittnar föremålen om både makt och inflytande. Här bör dock göras ännu ett förbehåll då vi inte säkert kan veta vad status för tvåtusen år sedan grundade sig på. Vad vi kan sluta oss till är att det i den avlidnas närhet fanns de som på ett eller annat sätt hade långväga kontakter med människor som ägde eller hade kunskapen att tillverka dessa utsökt vackra guldblock. Ursprunget till dessa block kan härstamma från det hellenistiska guldsmedet och till länderna kring östra Medelhavet och området runt Svarta havet.

När hon placerades i graven var hon klädd i en fint vävd tubformad klänningssärk. En sådan har man i nutid försökt att återskapa med hjälp av de verktyg som stod till buds under den äldre järnåldern. Nutida experiment har visat att det går åt 2,5 kilo ull, att det tar 544 timmar att spinna och 160 timmar att väva motsvarande stycke tyg. Den sammanlagda tiden som det tog för att tillverka klänningen i likhet med den som kvinnan i Munkedal hade på sig uppgick enligt detta experiment till 760 timmar. Det rörde sig med andra ord om en mycket stor arbetsinsats (här kan du titta på hur det kan ha gått till: <https://www.youtube.com/watch?v=15Ix53AZfE>). I ett klänningsfynd från Danmark (Hammerumsflickan: <https://vimeo.com/146693682>) hålls klänningen upp med hjälp av bennålar. I stället för bennålar, hade vår unga kvinna i Munkedal, bronsfibulor med koppar- och silverlegeringar vilket bör ses som mycket mer sofistikerade och exklusiva dräkt detaljer. Vi kan nog sluta oss till att den som begravdes här kom från en välbärgad släkt, kanske en kvinna som genom giftermål hamnat i Bohuslän och som kommit en hastig död till mötes i mycket unga år.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-43101-2020

Årtal: 2020

Län: Bohuslän

Socken: Foss

Fornlämningar: L1969:1314 (Foss 187:1)

Projektledare: Pia Claesson

Undersökande institution: Arkeologerna, Statens historiska museer

Referens: Ibland är det guld som glimmar. Undersökning av en gravhög i Munkedal, Bohuslän.
Rapport 2021:166

Kontaktperson

Pia Claesson, mobilnr 010-480 81 98

Pia.claesson@arkeologerna.com

www.arkeologerna.com